

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. М. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Кафедра англійської філології та методики викладання іноземної мови

Рекомендовано до захисту
Протокол засідання кафедри № _____
від « _____ » _____ 2025 р.
Завідувач кафедри Ірина МОРОЗОВА

(прізвище та ініціали) _____
(підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

*ПЕРЕКЛАД ТЕКСТІВ В ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЇ, ПРИСВЯЧЕНИХ
ЕМПАТІЇ, В МОВНІЙ ПАРІ АНГЛІЙСЬКА/УКРАЇНСЬКА*

Виконавиця:

студентка II курсу магістратури,
групи АМПЗ-51

Бугай Анастасія Олексіївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівниця роботи:

Нефьодова Олена Дмитрівна,

кандидат філологічних наук

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Підпис керівника

Кваліфікаційну магістерську роботу захищено на засіданні
Екзаменаційної комісії

Протокол № _____ від « _____ » _____ 2025 р.

Голова Екзаменаційної комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	1
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЕМПАТІЇ В ТЕКСТАХ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ.....	7
1.1. Лінгвістика емоцій як платформа для вивчення актуалізації емпатії в текстах психологічної тематики.....	7
1.2. Лексико-семантичні « <i>емпатія</i> » та « <i>empathy</i> » у компаративному аспекті.....	13
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАД МОВНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ СЕМОЮ ЕМПАТІЇ В ТЕКСТАХ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ.....	25
2.1. Підходи для забезпечення адекватності перекладу.....	25
2.2. Перекладацькі стратегії та трансформації для забезпечення адекватності перекладу лексичних одиниць лексико-семантичного поля « <i>empathy</i> ».....	29
2.3. Контекстуальний переклад англійських лексем та словосполучень із семою « <i>empathy</i> » засобами української мови.....	32
Висновки до розділу 2.....	43
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ.....	47
СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	52
ABSTRACT.....	54

ВСТУП

Для сучасного глобалізованого світу наріжною стає потреба в забезпеченні адекватної міжкультурної комунікації. Поряд з передачею інформації для повноцінної міжкультурної комунікації важливим є відтворення культурно-специфічних емоцій мовців (див., наприклад, [25, с. 182]) та, зокрема, емпатії (див. [35, с. 566]), що є важливим завданням для теорії та практики перекладу. При цьому, при відтворенні мовних одиниць, які вербалізують поняття емпатії, в процесі перекладу вирішальна роль належить перекладачеві, незважаючи на мовні, культурні та ідеологічні відмінності (див., наприклад, [41, с. 247]).

Незважаючи на актуальність відтворення мовних одиниць, які позначають емоції, зокрема емпатію, засобами перекладу в процесі міжкультурної комунікації, яка відбувається в умовах складної сучасної геополітичної ситуації, та достатню сформованість методологічного апарату дослідження як когнітивно-комунікативних процесів концептуалізації та вербалізації емоцій (див. зокрема роботи І. А. Аскерової, Я. В. Гнезділової, О. О. Залужної, Н. І. Іванотчак, Т. А. Крисанової, О. Є. Малиненко, Н. В. Піддубної, Н. В. Таценко та ін.), так і теорії і практики перекладу (див. зокрема роботи О.А. Кальниченка, В.І. Карабана, І. Литвин, О.В. Ребрія, Л.М. Черноватого, G. S. Holmes, A. Lefevere, Ch. Nord, L. Venuti та ін.), **ступінь дослідження проблеми перекладу мовних засобів комунікативної актуалізації поняття «емпатія» у мовній парі англійська/українська є недостатнім.**

Таким чином, **актуальність** цього дослідження визначається його виконанням в річищі сучасної когнітивно-комунікативної парадигми в лінгвістиці та перекладі, інтегративністю його методології, яка поєднує елементи комунікативно-когнітивної лінгвістики та теорії перекладознавства та вибором практичного матеріалу дослідження в мовній парі англійська/українська.

Об'єктом дослідження є лексичні одиниці із семою «емпатія», а **предметом** дослідження є засоби перекладу, які дозволяють адекватно відтворити відповідні лексеми в мовній парі англійська/українська.

Метою роботи є дослідження способів перекладу лексичних одиниць-вербалізаторів емпатії в мовній парі англійська/українська для забезпечення адекватності перекладу і міжкультурної комунікації.

Досягнення поставленої в роботі мети досягається виконанням таких **завдань**:

- 1) сформулювати базовий теоретико-методологічний апарат дослідження;
- 2) надати робоче визначення поняттю «емпатія» в річищі лінгвістики емоцій, побудувати лексико-тематичні групи лексем із семою «*емпатія*» та «*empathy*» та відповідні лексико-семантичні поля окремо для англійської та української мови на матеріалі спеціалізованих наукових текстів, присвячених емпатії;
- 3) провести порівняльний аналіз лексико-семантичних полів «*емпатія*» та «*empathy*» для розуміння можливих складностей при пошуку перекладацьких еквівалентів окремим лексемам із відповідними семами;
- 4) виявити основні перекладацькі стратегії та трансформації, які забезпечують скопус-відтворення емпатії засобами іншої мови в мовній парі англійська/українська.

Матеріалом дослідження стали спеціалізовані наукові статті в галузі психології англійською та українською мовами, сформовані в структуровану вибірку загальним обсягом більше 65 тис. знаків.

Наукова новизна роботи полягає в порівняльному аналізі лексико-семантичних полів «*empathy*» та «*емпатія*» для з'ясування причин можливих перекладацьких труднощів, а також в комплексному аналізі перекладацьких еквівалентів і виокремлення ефективних перекладацьких трансформацій для адекватного відтворення лексики із семою «емпатія» в мовній парі

англійська/українська, що сприяють ефективній міжмовній та міжкультурній комунікації.

Для досягнення поставленої мети та виконання сформульованих завдань в роботі були використані такі **методи**: *методи аналізу та синтезу* (для формулювання теоретичних засад роботи, аналізу практичного матеріалу та формулювання висновків), *метод суцільної вибірки* (для створення корпусу практичного матеріалу дослідження); *метод моделювання* (для моделювання лексико-семантичних полів «*empathy*» та «*емпатія*») елементи *лінгвостилістичного, перекладацького та компаративного аналізу* (для аналізу лексичних одиниць із семою емпатії та їхніх перекладних відповідників); елементи *кількісно-якісного аналізу* (для аналізу та узагальнення отриманих даних і верифікації сформульованих гіпотез).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його висновки та матеріали можуть бути використані при викладанні лекційних курсів з теорії перекладу (розділ «Перекладацькі трансформації»), міжкультурної комунікації, лексикології (розділи «Терміносистема», «Лексико-семантичне поле») та лінгвокультурології, а також для написання курсових та дипломних робіт, складанні галузевих словників (спеціалізація «Психологія»).

Апробація роботи: результати проведеного дослідження оформлені у вигляді статті, написаної у співавторстві з керівницею роботи, на тему «Відтворення емпатії засобами перекладу в мовній парі англійська/українська» (подано до друку), а також у форматі доповіді на студентській науковій конференції, організованій кафедрою англійської філології та методики викладання іноземної мови факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (19 листопада 2025 р.)

Обсяг та структура роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списків джерел бібліографічного та ілюстративного матеріалу. Загальний обсяг роботи складає 56 сторінки (обсяг основного тексту – 44 сторінки). Список

використаної наукової та довідкової літератури містить 50 найменувань, включаючи 24 джерела іноземними мовами, список джерел ілюстративного матеріалу складається з 8 позицій.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЕМПАТІЇ В ТЕКСТАХ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ

1.1. Лінгвістика емоцій як платформа для вивчення актуалізації емпатії в текстах психологічної тематики

У сучасному світі емпатія вважається наріжним каменем комунікації, зокрема міжкультурної. Термін «емпатія» (*empathy*) виник в німецькій філософській традиції: його запропонував у 1873 р. німецький філософ *R. Fischer*, який використав цю лексему для позначення людської здатності проєктувати себе на природні та штучні об'єкти. Згодом терміном «емпатія» користувався філософ та психолог *T. Lipps* [34], який використовував його у вузькому сенсі для позначення внутрішньої імітації сприйнятих рухів. Термін «емпатія» в широке використання увів американський психолог *E. Titchener* [44], який адаптував засобами англійської мови німецький термін *Empathie* [*Einfühlung*]. Надалі поняття емпатії використовувалось у феноменології, зокрема її засновником *E. Husserl* [32]), котрий розумів емпатію як прояв інтерсуб'єктивності – здатність суб'єкта ставити себе на місце іншого комуніканта з метою зрозуміти поведінку іншого. Послідовники *E. Husserl* (наприклад, *E. Stein* [43, с. 235]) розуміли емпатію як спосіб набуття досвіду іншої людини внаслідок внутрішньої сприйнятливості людей один до одного.

У річищі гуманістичної психології емпатію розуміють як «процес, який включає чутливість до емоційних станів інших; співпереживання; усвідомлення; когнітивне структурування емоційних аспектів; мотивуючу установку на допомогу потребуючій людині» [41, с. 17].

Загалом, в сучасній психології емпатію розглядають як «вміння надати емоційну відповідь на переживання, думки та почуття об'єкта емпатії» або «емоційну здатність реагувати на сигнали, що передають емоційний досвід

іншого», «поведінкову здібність, яка проявляється в допомагаючій, сприяючій та альтруїстичній поведінці у відповідь на переживання чи проблеми іншої людини» [2, с. 29]. Проте емпатію також можна розглядати як емоцію, «емоційну (афективну) реакцію, що залежить від взаємодії між рисами характеру та впливом стану. Емпатичні процеси викликаються автоматично, але також формуються процесами контролю «зверху вниз». Результируюча емоція подібна до сприйняття (безпосередньо пережитого або уявного) та розуміння (когнітивна емпатія) емоції-стимулу, з визнанням того, що джерело емоції не є власним» [23, с. 6].

Водночас, не викликає сумніву той факт, що емоції, зокрема емпатія, є не лише продуктом психічної діяльності, а й одиницею концептуальної картини світу, яка формується і актуалізується мовними засобами в межах комунікативної діяльності людини та відповідної лінгвокультурної спільноти: «уявлення людини про свій внутрішній світ утворює в свідомості емоційну концептосферу, яка складається з емоційних концептів – ментальних конструктів з етносемантичною специфікою, що отримують мовне втілення» [17, с. 74].

Таким чином, емпатію можна визначити як «когнітивно-афективно-перцептивно-волевиявленнєвий концепт, що спонтанно функціонує в пізнавальній та комунікативній діяльності індивіда, реалізований у конкретному мовленнєвому акті, описуваний і пояснюваний з урахуванням складної взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників, пов'язаних із залученням індивіда до екстралінгвального оточення та соціальнокультурної взаємодії» [23, с. 3]. Концепт ЕМПАТІЯ, як і інші концепти емоцій, реалізується в дискурсі, котрий є поєднанням:

- 1) когнітивного виміру, що передбачає формування концептуальних структур для пізнання світу;
- 2) соціально-прагматичного виміру, що передбачає взаємодію учасників комунікації та їхній вплив один на одного в окремих соціально та культурно визначених ситуаціях спілкування; та

3) семіотичного виміру, що передбачає використання знаків, як мовних, так і немовних, для втілення концептуалізованих сутностей в мові та комунікації про них.

Когнітивно-комунікативна лінгвістика емоцій наразі знаходиться в процесі випрацювання єдиного підходу до вивчення емоцій. Серед основних підходів до вивчення емоцій в цій галузі лінгвістики можна виділити такі [17, с. 74-75]:

1) валентний підхід, який розглядає емоції «як реакцію на події, агентів або об'єкти, конкретна природа яких визначається способом сприйняття ситуації, яка викликає емоцію» і виділяє три основні класи емоцій ((не)задоволення, (не)схвалення та (не)любові), відповідно до того, що знаходиться в основі емоції: подія, агент, об'єкт, а також немотивовані складні емоції;

2) семантико-прагматичний підхід А. Вежбицької, що базується на понятті семантичних примітивів, що дозволяє визначати емоції за допомогою сценаріїв;

3) метафоричний підхід Дж. Лакоффа, який дозволяє моделювати концепти емоцій на підставі виділення основних та другорядних метафор, з урахуванням культурних особливостей у соціально-комунікативному формуванні емоцій;

4) лексикографічний підхід, спрямований на вивчення лексичних одиниць на позначення концептів емоцій, який поєднує елементи семантико-прагматичного та метафоричного підходів;

5) лінгвокультурний підхід, зосереджений на етноспецифіці концептів емоцій і заснований на розумінні концепту як поєднання поняття та ціннісного уявлення про нього.

Таким чином, лінгвістика емоцій, яка уходить корінням у роботи О. Потєбні, і наразі розвивається в роботах Т.А. Крисанової, В. Сліпецької, Н.В. Таценко та ін. пропонує різні підходи до вивчення емоцій, зокрема емпатії, і розгалужений інструментарій для дослідження емоцій, наприклад,

емпатії.

Лексема «*empathy*» або «*емпатія*» утворює ім'я концептуальної структури, яка структурує відповідну інформацію. Існує багато способів моделювання такої концептуальної структури, залежно від ракурсу та цілей дослідження. Наприклад, Н.В. Таценко [23] вибудовує:

- 1) семну модель лексичного значення іменника «*empathy*»;
- 2) модусну модель концепту *ЕМПАТІЯ*;
- 3) його мережеву концептуальну модель та
- 4) матрицю доменів.

Утім, перекладацький ракурс роботи спонукає побудувати методологію цього дослідження на теренах лексикологічного та компаративного підходів, що дозволило б з'ясувати та порівняти комунікативну актуалізацію емпатії передусім саме лексичними засобами англійської та української мов.

Лексикологічний ракурс передбачає всебічне дослідження англійської лексеми «*empathy*», яка позначає відповідну емоцію, у порівнянні з її українським відповідником «*емпатія*», що дозволяє робити висновки про відповідність, відповідники та стратегії перекладу і перекладацькі трансформації для комунікативної актуалізації значення цієї лексеми в мовній парі англійська-українська.

З цією метою в роботі на матеріалі спеціалізованих наукових статей в галузі психології, присвячених емпатії, загальним обсягом більше 65 тис. знаків здійснена структурована вибірка лексем із семами «*емпатія*» та «*empathy*», яка складається з підкорпусів відповідних лексем окремо англійською та українською мовами.

Отримані підкорпуси лексем були структуровані як лексико-тематичні групи, одиниці яких ранжовано за частотністю використання. Таке структурування та ранжування надало матеріал для створення двох лексико-семантичних полів «*empathy*» та «*емпатія*» на підставі узуальних лексичних одиниць, вилучених безпосередньо із сучасних наукових текстів, що дозволяє отримати актуальну картину функціонування відповідної лексики

на відміну від досліджень, що спираються виключно на консервативні словникові джерела.

Компаративний аналіз лексики із семою «*empathy*» та «*емпатія*» в нашій роботі проводиться на теренах теорії лексико-семантичних полів, яка ґрунтується на концепції існування в мові певних лексико-семантичних угруповань, а також приналежності окремих мовних одиниць до однієї чи кілької лексико-семантичних груп зі спільним значенням, яке формується спільною центральною семою (див., наприклад, [6, с. 113]). У нашій роботі розуміємо лексико-семантичне поле як структуровану систему лексем, об'єданих навколо центральної семи, яка має центр та периферію.

Лексико-семантичне поле «*empathy*» досліджено в дисертації Н.В. Таценко [23]. Дослідниця відзначає фрактальність лексико-семантичного поля мовних одиниць із семою ЕМПАТІЯ, яка «виявляється в його рекурсивності: лексико-семантичні варіанти (мікрофрактали) в процесі свого функціонування мають можливість необмеженого тематичного зростання й ускладнення (або, навпаки, згортання); з іншого боку, ця складність має організований вигляд. Рекурсивність виявляється на рівні змісту (повторюється тема) й на рівні його відбиття (повторюється форма викладення інформації). Кожен мікрофрактал здатний функціонувати автономно. Водночас властивість самоподібності, забезпечуючи виконання закону єдності в різноманітності, породжує цілісне сприйняття лексико-семантичного поля. Тематичне розгортання лексико-семантичного поля відбувається за рахунок синонімів іменника *empathy* у диференційних семах “*way of sharing*” та “*specific feeling*”, експлікованих у словникових дефініціях лексичних одиниць» [23, с. 178]. Дослідниця структурує лексико-семантичне поле навколо семи «*sharing another's feelings*» у фракталах «здатність» (*capacity of*), «акт» (*act of*) та «результат» (*result of*), причому «ЕМПАТІЯ усвідомлюється носіями сучасної англійської мови як ознаковий і як подієвий концепт залежно від того, яке мікрополе лексикосемантичного поля імені концепту реалізоване лексемою *empathy*.

Результати аналізу Британського національного корпусу виявили, що лише 9,7 % контекстів уживання іменника *empathy* виявили його використання як імені подієвого концепту: чітко окресленої в часі події, що має конкретних актантів» [23, с. 5].

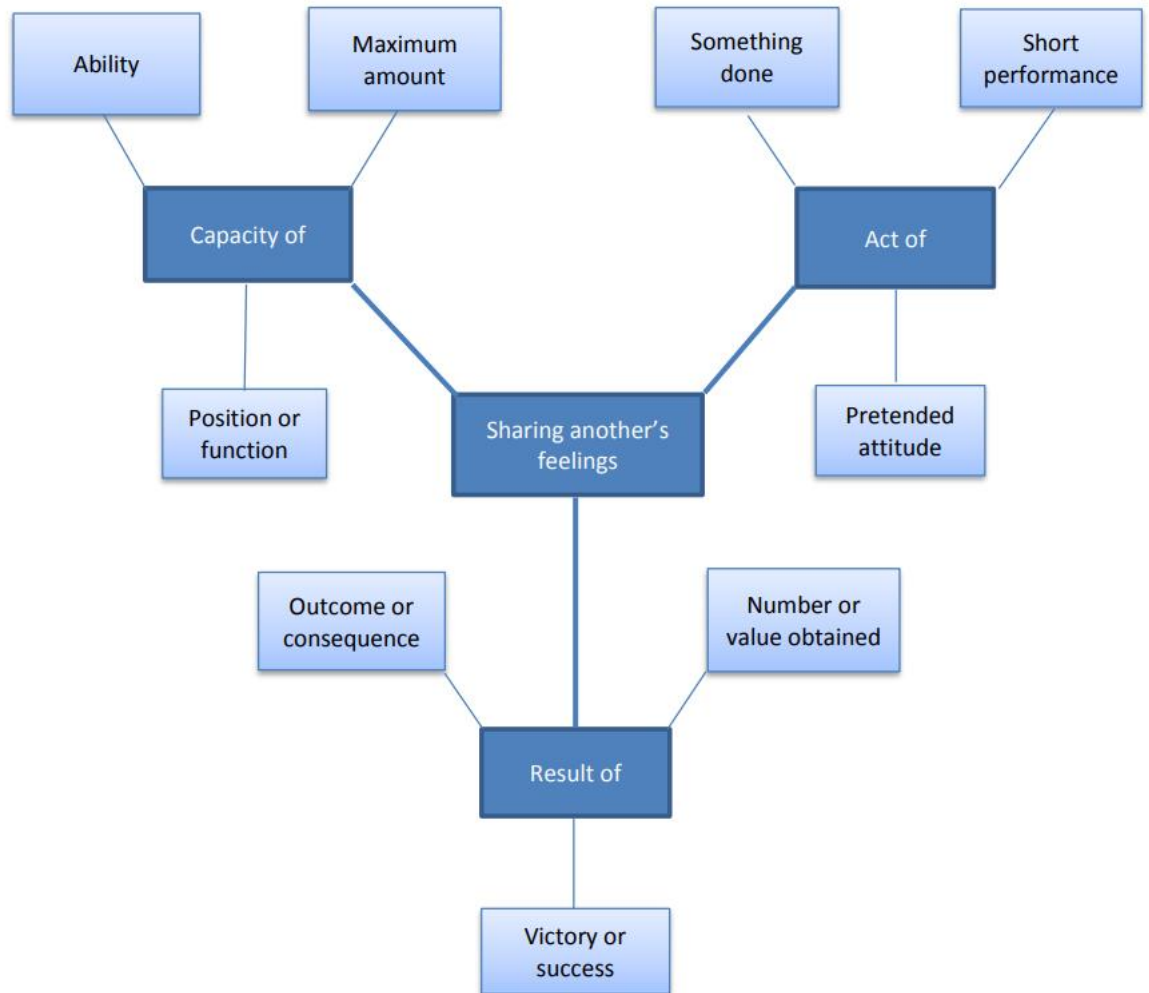

Схема 1.1.1. Фрактальна модель ЛСП імені концепту EMPATHY за Н.В. Таценко.

Незважаючи на те, що семи «емпатія» та «*empathy*» можуть актуалізовуватись в комунікації одиницями різної природи та різного рівня, зокрема:

- 1) фонетичними (певні відхилення від стандарту у вимовлянні звуків, пролонгація голосних і сонантів, емпатичні просодичні засоби);
- 2) морфемними (зменшувальні пестливі афікси, морфемні повтори);
- 3) лексичними (модальні дієслова, частки, вигуки);

4) граматичними (транспозиція граматичних категорій);

5) синтаксичними (інверсія, еліпсис, парцеляція, приєднання, повтори, градація, варіювання актуального членування)» [23], дослідження обраних джерел практичного матеріалу (наукових статей англійською та українською мовами) показує, що в письмовій науковій комунікації концепт ЕМПАТНУ/ЕМПАТІЯ переважно актуалізується лексичними одиницями термінологічної та нетермінологічної природи (наприклад, тими, що, власне, і утворюють його ім'я в англійській та українській мовах).

1.2. Лексико-семантичні поля «емпатія» та «*empathy*» у компаративному аспекті

Структурований корпус практичного матеріалу дослідження, укладений на матеріалі спеціалізованих наукових статей в галузі психології написаних англійською та українською мовою, складається із лексичних одиниць із семою «емпатія» або «*empathy*».

Приклад 1.

The inconsistent definition of empathy has had a negative impact on both research and practice. (Cuff)

Приклад 2.

The act of perceiving, understanding, experiencing, and responding to the emotional state and ideas of another person. (Barker)

Як видно з наведених вище прикладів, такі лексеми-актуалізатори можуть бути представлені термінами (приклад 1) та нетермінологічною лексикою загального вжитку (приклад 2).

Як терміни, так і нетермінологічна лексика із семою «*empathy*» та «емпатія», виявлені в англійськомовних та україномовних наукових джерелах в галузі психології, можуть бути одно- або полікомпонентними. Аналіз англійськомовних та україномовних лексичних одиниць із семою «емпатія» та «*empathy*» дозволив створити таку їхню структурну класифікацію (див. Схема 1.2.1.):

1) однокомпонентні (39%):

Приклад 3а.

The trait view implies that some individuals are more empathic than others, with this ability being stable across time. (Cuff)

Приклад 3б.

Останнім часом питання, що стосуються до проблеми емпатії, набувають нового сенсу. (Матюх)

2) двокомпонентні (50%):

Приклад 4а.

Thus, there is little doubt that empathic responding is subject to trait, individual difference factors. (Cuff).

Приклад 4б.

К. Ясперс зазначив, що в ході емпатичного пізнання іншої людини одночасно здійснюється декілька процесів... (Матюх)

3) трикомпонентні (5%):

Приклад 5.

A complex imaginative process through which an observer simulates another person's situated psychological states while maintaining clear self–other differentiation. (Coplan)

4) багатоконпонентні (6%):

Приклад 6.

For example, Rogers conceptualised empathy as “entering the private perceptual world of the other and becoming thoroughly at home in it”. (Cuff)

Схема. 1.2.1 Класифікація лексичних одиниць із семою «емпатія» за кількістю структурних компонентів

Проведений аналіз структури лексичних одиниць із семою «емпатія» в англійських та українських текстах психологічної спрямованості демонструє загальною тенденцію, коли вимоги смислоутворення спонукають до спрощення синтаксичних конструкцій і уникнення багатоконпонентних словосполучень, значення яких іноді важко з'ясувати через компонентну ускладненість.

Більшість лексичних одиниць із семою «емпатія» або «*empathy*» є словниковими лексичними одиницями, як термінологічної, так і нетермінологічної груп. Проте, в корпусі практичного матеріалу дослідження виявлені також неологізми (приклад 7–8) та okazіоналізми (приклад 9), утворені за продуктивними словотворчими моделями:

Приклад 7: *empathizer, empathee* (Таценко)

У цьому прикладі лексеми на позначення відповідного агенса та бенефіціара утворюються в афіксальний спосіб за допомогою продуктивного суфікса діяча (*er*) та бенефіціара (*ee*). Навіть якщо такі новоутворення не увійшли до загальною словників, вони активно використовуються в профільних роботах з психології і вже стали одиницями жаргону психологів, що доводить їхнє активне використання у спеціалізованих публікаціях в цій

галузі:

Приклад 8.

Indeed, this model involves an empath (i.e., a target) and an empathizer (i.e., an observer), and is centered on the empathizer. (Nasello)

Приклад 9.

To explain why empathy is commonly merged with associated terms, Ickes utilised Scheler's discussion on the related concepts of compathy (shared feelings due to shared circumstances), empathy (understanding another's emotions through perspective taking), mimpathy (imitating another's emotions, without experiencing them oneself), sympathy (intentionally reacting emotionally), transpathy (emotional contagion, where one is 'infected' by another's emotions), and unipathy (an intense form of transpathy). (Cuff)

У прикладі 9 численні термінологічні оказіоналізми утворюються за продуктивною етимологічною моделлю, за якою утворена центральна лексема лексико-семантичного поля «емпатія»: в оказіональних лексемах з прикладу 9 основа грецького походження “*pathos*” (пристрасть) використовується з іншими префіксами (наприклад, ‘*trans*’ або ‘*com*’) або з іншою основою (наприклад, ‘*mim*’ або ‘*uni*’). Утворені оказіоналізми розширюють лексико-семантичне поле «*empathy*» і потребують відповідників у складі лексико-семантичного поля «*емпатія*».

Цікавим є наскрізне використання в англійських психологічних текстах, присвячених емпатії, переважно не зафіксованого словниками термінологічного прикметника «*empathic*»:

Приклад 10.

Similarly, violent men have decreased empathic accuracy towards their spouses, compared to female strangers. (Cuff)

Замість означеного прикметника «*empathic*» словники пропонують прикметник «*empathetic*» (див., наприклад, *Cambridge English-Ukrainian Dictionary*), проте аналіз узусу доводить панівне використання саме переважно не зареєстрованого прикметнику “*empathic*”, який набув узуальне

термінологічне значення.

Незважаючи на переважну структурну аналогічність лексем англійської та української мов з семою «*empathy*» та «*емпатія*», утворені ними відповідні лексико-семантичні поля «*empathy*» та «*емпатія*» значно відрізняються, що пояснює перекладацькі труднощі, викликані відсутністю або відмінністю окремих лексем таких лексико-семантичних полів і що потрібно враховувати при пошуку перекладних відповідників.

Розглянемо лексико-семантичні поля «*empathy*» та «*емпатія*» і їхні складники – лексичні одиниці із семою «емпатія» – окремо.

1.2.1. *Лексико-граматичне поле “empathy”*. Лексико-тематичний список одиниць із семою «*empathy*», утворений на матеріалі англійських спеціалізованих джерел, демонструє таку частотність використання його компонентів:

№	Лексична одиниця	Частотність
1	<i>empathy; empathy definition/definition of empathy; empathy research/empathy study; empathy assessment</i>	80
2	<i>sympathetic/sympathy</i>	11
3	<i>empathic</i>	9
4	<i>compassionate/compassion; cognitive empathy; affective empathy; empathic response</i>	6–4
5	<i>empathic process(es); sharing another’s emotions/shared emotional experience; tenderness; vicarious experience/vicariously experiencing</i>	3
6	<i>empathic accuracy; empathic understanding; empathy treatment/empathy programme; empathy understanding; feeling with someone/shared feeling; mimic/mimpathy; resonance/resonate with another’s emotions; transpathy</i>	2
7	<i>empathize; empathizer; empathic</i>	1

Таблиця 1.2.1.1. Частотність використання лексичних одиниць з семою

«*empathy*» в спеціалізованих англомовних наукових статтях

Розподіл лексем із семою «*empathy*» за частотністю вживання в текстах спеціалізованих наукових статей у галузі психології переконливо демонструє домінантність лексеми «*empathy*», яка і надає ім'я відповідній семі. Також показовим є те, що другою за частотністю вживання є лексема «*sympathy*», яку часто помилково використовують замість термінологічної «*empathy*». Решта лексем зустрічається з набагато нижчою частотністю, деякі новоутворення (наприклад, *transpathy*, *mimpathy*) використовуються в одиничних випадках.

Частотність уживання та семний аналіз відповідних лексем дозволяє побудувати їхнє лексико-семантичне поле, ядро якого утворює лексема-назва домінантної семі «*empathy*». Поблизу центральної зони розташовані похідні словотвірні варіанти ядерної лексеми: *empathic*, *empathetic*; *empathically*; *empathize/empathising*; і okazionalizmi *empathizer/empathee*, ці лексеми пов'язані дериваційними відносинами. У лексико-семантичного поля «*empathy*» виділяються такі смислові (фрактальні) шари:

1) когнітивний шар (емпатія концептуалізується як ментальний процес пізнання емоцій іншого), до якого належать словосполучення *cognitive empathy*, *perspective taking*, *understanding another's perspective*, *comprehend*, *appreciate others' emotions*;

2) афективний шар (емпатія концептуалізується як переживання емоцій іншої людини), до якого належать словосполучення *affective empathy*, *feeling with someone*, *vicarious experience*, *shared emotional experience*, *resonating with another person's emotions*.

З лексико-семантичним полем «*empathy*» пов'язані:

1) контрасті або периферійні явища («зараження» емоціями без усвідомлення), *emotional contagion*, *mimpathy*, *transpathy*, *unipathy*;

2) лексичні одиниці *sympathy*, *compassion*, *tenderness*, *pity*, *softheartedness*, *concern*, які позначають емоції, спрямовані на іншу людину, але не тотожні емпатії;

3) процесуальні / поведінкові реалізації (зовнішні прояви, реакції, дії, поведінка): *empathic process(es)*, *empathic response*, *behavioural motivation*, *prosocial behaviour*, *helpful behaviour*

Периферія лексико-семантичного поля «*empathy*» утворюється пов'язаними поняттями суміжних сфер (словосполученнями лексеми «*empathy*» із загальнонауковими термінами, що відображають дослідження або застосування емпатії): *empathy assessment*, *empathy research*, *empathy training/treatment*, *empathic accuracy*.

Результати аналізу лексико-семантичного поля «*empathy*» можна узагальнити на схемі:

mimpathy, *transpathy*, *emotional contagion*

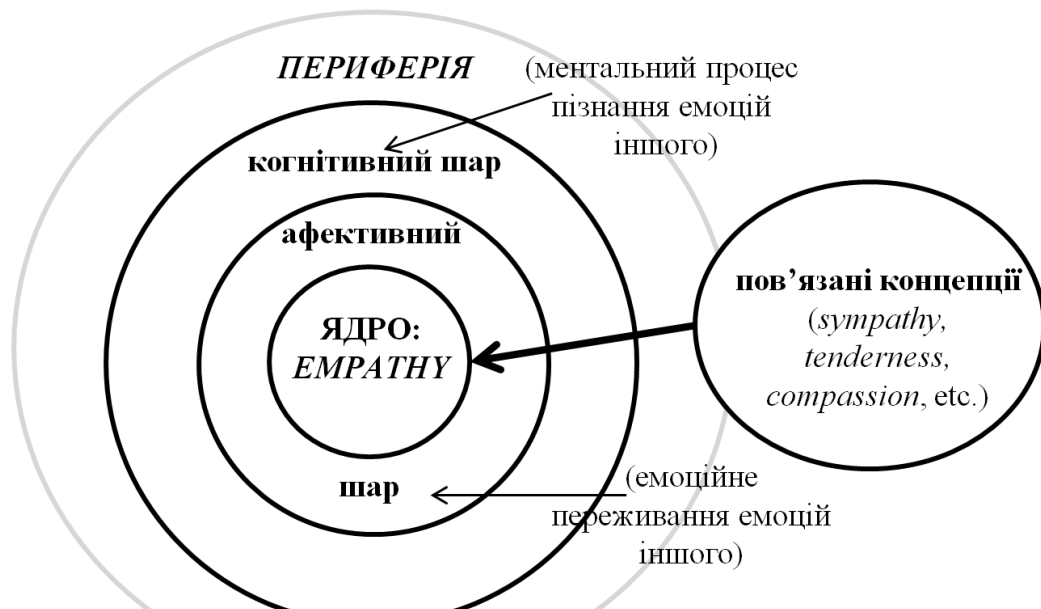

Схема 1.2.1.1. Лексико-семантичне поле «*empathy*»

1.2.1.2. Лексико-семантичне поле «емпатія». Лексико-тематичний список одиниць із семою «емпатія», утворений на матеріалі спеціалізованих джерел, написаних українською мовою, демонструє таку частотність використання його компонентів:

№	Лексична одиниця	Частотність
1	<i>емпатія</i>	59
2	<i>емоція/емоційний; переживання; співпереживання; співчуття</i>	18–15

№	Лексична одиниця	Частотність
3	<i>емпатійність; емпатійний; почуття; розуміння;</i>	14–11
4	<i>допомога; особистість</i>	10–8
5	<i>відчуття; ідентифікація; підтримка; чуйність</i>	7–6
6	<i>взаєморозуміння, взаємодія, емпатичний процес; любов; реакція; турбота</i>	5–4
7	<i>альтруїзм; гуманізм; доброзичливість; милосердя; наслідування; щирість</i>	3
8	<i>альтруїстичний; глибока емпатія; людяність</i>	2

Таблиця 1.2.1.2. Частотність використання лексичних одиниць з семою «емпатія» в спеціалізованих наукових статтях українською мовою

Частотний розподіл лексем із семою «емпатія» в текстах спеціалізованих наукових статей у галузі психології українською мовою підтверджує ядерний статус лексеми «емпатія», яка і надає ім'я відповідній семі. Також показовим є те, що другою за частотністю вживання є зокрема лексема «співчуття», яка є неоднозначним варіантом термінологічної одиниці «емпатія». Решта лексем має набагато нижчу частотність.

Частотність уживання та семний аналіз відповідних лексем дозволяє побудувати їхнє лексико-семантичне поле, ядро якого утворює лексема-назва домінантної семи «емпатія». Поблизу центральної зони розташовані похідні словотвірні варіанти ядерної лексеми: *емпатійність, емпатійний, емпатичний процес*, ці лексеми пов'язані із ядерною лексемою дериваційними відносинами. У лексико-семантичного поля «емпатія» виділяються такі смислові (фрактальні) шари:

1) когнітивний шар (здатність уявно «стати на місце іншого»), до якого належать лексеми *розуміння, ідентифікація, взаєморозуміння, наслідування, емоція/емоційний, особистість*;

2) афективний шар (емоційне включення в стан іншої людини), до якого належать лексеми *співчуття, співпереживання, почуття,*

переживання, відчуття, любов, щирість, чуйність, доброзичливість, милосердя, людяність, гуманність.

3) поведінковий шар (реалізація емпатії в діях, соціальній взаємодії), до якого належать лексеми *допомога, підтримка, турбота, взаємодія, альтруїзм, альтруїстичний, гуманізм*

Периферія лексико-семантичного поля «емпатія» утворюється лексичними одиницями, опосередковано пов'язаними з ядерною семою (метафоричними чи функціональними відносинами): *реакція, емоційна пам'ять.*

Результати аналізу лексико-семантичного поля «емпатія» можна узагальнити на схемі:

mimpathy, transpathy, emotional contagion

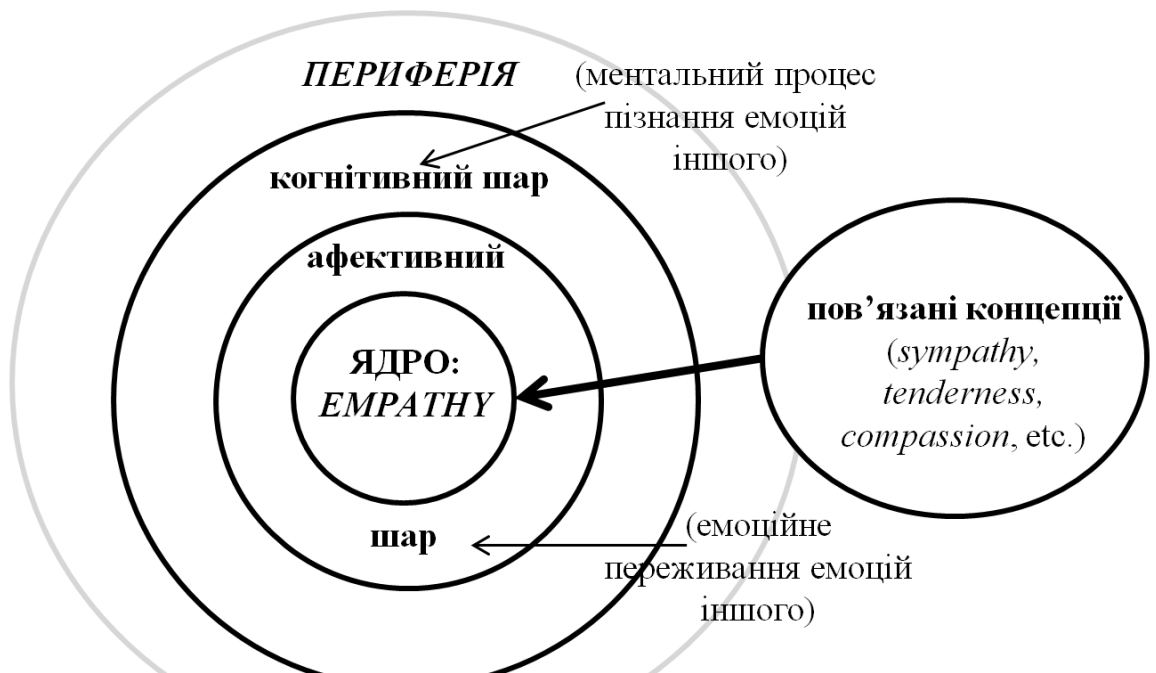

Схема 1.2.1.2. Лексико-семантичне поле «емпатія»

На схемі видно, що лексико-семантичне поле «емпатія» має радіально-коцентричну структуру, яку утворюють три основні шари, що тяжіють до ядра. Ядро лексико-семантичного поля утворене лексемою «емпатія» і дериватами. Навколо ядра радіально розташовані шари: афективний шар (основна сутність емпатії, *співчуття, співпереживання* тощо), далі – когнітивний шар (усвідомлення емпатії, *розуміння, ідентифікація* тощо) та

поведінковий шар на периферії (дії, *допомога, підтримка, турбота* тощо). Таким чином, семантичний вектор лексико-граматичного поля спрямований від почуттів через усвідомлення до дій. Порівняння виявлених лексико-тематичних груп англійських та українських лексем і словосполучень, які мають семи «*empathia*» та «*empathy*» дозволило виявити їхню аналогічність і відмінність. Слід зауважити, що ядром обох груп є аналогічні інтернаціональні лексеми «емпатія» та «*empathy*», також близькі за частотними характеристиками. Схожі показники частотності демонструють деривати ядерної лексеми, проте в українських текстах-джерелах практичного матеріалу менше використовується прикметник, відсутність якого компенсується використанням ядерної іменникової лексеми у відповідних синтаксичних структурах. На відміну від лексико-семантичного поля "*empathy*", його український відповідник має набагато більш активне поведінковий шар (вияв емпатії через дію). Дослідження також показало більшу широту лексико-семантичного поля «емпатія» у порівнянні з англійським відповідником, більшу термінологічну впорядкованість лексико-семантичного поля «*empathy*» (використання ядерних лексем приблизно в 3 рази більш інтенсивне в англійських статтях, ніж в українських). Лексико-семантичне поле «*empathy*» демонструє певний афективно-когнітивний баланс, в той час як його український відповідник демонструє більшу активність афективно-поведінкових шарів.

Здійсненні під час дослідження формування, структуризація і порівняльний аналіз лексико-граматичних полів «*empathia*» та «*empathy*» дозволяє зробити висновок про те, що між ними спостерігається досить висока міжмовна відповідність, що пояснює наявність достатньої кількості міжмовних еквівалентів. Водночас, лексико-семантичне поле, сформоване на матеріалі українських лексем, більше акцентує афективні та поведінкові лексеми, тож відповідні спеціалізовані наукові тексти, які слугують осередком актуалізації відповідних лексичних одиниць сприймаються як більш емоційно насичені і морально забарвлені; англомовні наукові тексти

виявляються більш термінологічно стандартизованими та емоційно нейтральними.

Висновки до розділу 1.

1. Дослідницький інтерес до вивчення мовної та мовленнєвої актуалізації емоцій сприяв формуванню лінгвістики емоцій як методологічної платформи для проведення таких досліджень, що інтегрує принципи та інструментарій когнітивної лінгвістики, дискурсології, лексикології та ін. в річищі когнітивно-комунікативної парадигми. Однією з актуальних тем для лінгвістики емоцій є дослідження емпатії, яку ми розуміємо емоцію, що існує та актуалізується як ознаковий і подієвий концепт, лексичні актуалізатори якого утворюють відповідні лексико-семантичні поля, унікальні для кожної окремої мови. Ця тематика також набуває додаткову актуальність в контексті компаративістики та перекладознавства.

2. Дослідження лексичних одиниць, значення яких сформувалось як актуалізація семи «*емпатія*» або «*empathy*», доцільно проводити із використанням теорії лексико-семантичного поля, зокрема в порівняльному аспекті. Застосування інструментарію теорії лексико-граматичного поля дозволяє доказово порівняти відповідні тематичні групи слів за частотністю використання окремих їх складників, їх приналежності до окремих шарів лексико-граматичного поля у порівнянні із іншомовними відповідниками, що дозволяє зрозуміти причини та передбачити складнощі при пошуку відповідників таких лексичних одиниць.

3. Формування та аналіз лексико-семантичних полів «*емпатія*» та «*empathy*» на матеріалі лексики англійської та української мов показало значну схожість у частотних та семантичних характеристиках основних лексичних одиниць, які належать до таких полів, і виявити наявні відмінності. Зокрема для лексико-семантичного поля «*емпатія*» більше значення мають афективний та поведінковий шари, тож відповідні

спеціалізовані наукові тексти в галузі психології як контекст актуалізації відповідної лексики, набувають підвищеної емоційності та морального забарвлення, а для лексико-семантичного поля «*empathy*» більш характерним виявився когнітивний шар, що зумовлює їхню термінологічність та емоційну нейтральність.

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕКЛАД МОВНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ СЕМОЮ ЕМПАТІЇ В ТЕКСТАХ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

2.1. Підходи для забезпечення адекватності перекладу

Переклад мовних засобів позначення емпатії в будь-якій мовній парі передбачає вирішення лінгвістичних та екстралінгвістичних питань, адже пошук перекладного еквівалента обумовлюється контекстом вжитку вихідної одиниці. Такий контекст утворюється як суто лінгвістичними факторами (зокрема словозмінною парадигмою, сполучуваністю тощо), так і лінгвокультурним контекстом, в якій оперує як "вихідна", так і "цільова" аудиторія [22, с. 246]. Тому, адекватний переклад мовних одиниць, зокрема на позначення емпатії, потребує розуміння їхніх відповідних лексичних особливостей [4], щоб зберігти інформаційний складник та комунікативно-прагматичне навантаження оригінального тексту, а також зробити його доступним для цільової аудиторії [37, с. 48].

У сучасному перекладознавстві спостерігаються тенденції відмежовувати лінгвокультурний та комунікативний складники тексту від інформаційного. Так, наприклад, окремі представники американської школи перекладознавства, наприклад, *L. Venuti* [45], під впливом постструктуралістських і постколоніальних теорій приділяють підвищену увагу культурним та ідеологічним складникам тексту при перекладі. Вони досліджують переклад через призму динаміки влади, гендерних чинників та ідеологічних впливів і виступають за мовне розмаїття та культурний плюралізм, кидаючи виклик домінуючим мовам та культурам за допомогою таких понять, як "іноземність"/"іншомовності".

З іншого боку, британські перекладознавці, наголошують на процесуально-орієнтованому підході, сфокусованому на лінгвістичних та когнітивних аспектах перекладу. Британські перекладознавці покладаються на описові та емпіричні методології, використовуючи корпусні дослідження

та когнітивні експерименти для аналізу феномена перекладу. Наприклад, концепція "норм" *M. Baker* [26, с. 19] підкреслює вплив умовностей та обмежень у соціокультурному контексті і надає пріоритетне значення прозорості у практиці перекладу.

Сфокусованість на комунікативно-прагматичному або на інформаційному складниках тексту впливає на процес підготовки до перекладу та на його виконання. За твердженням *J. S. Holmes* [31, с. 66], в американській традиції цей процес починається з докладного аналітичного вивчення вихідних текстів з акцентом на культурний та історичний контекст. Згодом перекладачі ретельно обмірковують наслідки своїх рішень під час безпосереднього опрацювання, забезпечуючи відповідність вимогам цільової аудиторії. Потім на етапі прийому оцінюється, як перекладений текст сприймається і розуміється передбачуваними одержувачами. На відміну від цього, британські вчені дотримуються більш системного підходу, поділяючи перекладознавство на теоретичну та прикладну галузі. Теоретичний аналіз перекладу включає вивчення лінгвістичних теорій, культурології та семіотики, що формують концептуальні основи перекладацької діяльності. І навпаки, прикладний аспект зосереджений на практичних методах, автоматизованих інструментах та етичних міркуваннях у перекладацькій практиці.

У сучасній теорії перекладознавства цільове призначення перекладу позначається терміном «скопос».

Згідно зі скопос-теорією (*Skopostheorie*, від грецького «ціль»), запропонованою *H. J. Vermeer* [46, 47], перекладач приймає рішення на основі мети перекладу та потреб аудиторії. Для скопос-теорії переклад – цілеспрямована діяльність, покликана виконувати посередницьку функцію між членами різних культурних спільнот. Тому основний принцип вибору методу та стратегії перекладу – це мета (скопос) взаємодії між двома сторонами, що співпрацюють поверх кордонів мов і культур, а рішення, які приймають учасники такої взаємодії, керуються комунікативними намірами

особи, яка ініціювала цей процес (клієнт, замовник) [12, с. 45-46]. Наприклад, науковий переклад для фахівців може зберігати міжнародні терміни, тоді як популярний переклад для широкого загалу може віддати перевагу зрозумілим рідномовним еквівалентам. Тут важливо врахувати також зауваження *Ch. Nord* [36], яка розрізняє між наміром та функцією і визначає намір з погляду відправника повідомлення, а функцію з погляду його одержувача.

Відповідно до скопос-теорії адекватність перекладу визначається не його відповідністю тексту-джерелу, а його функціональністю. Таким чином, адекватність перекладу перетворюється на критерій, який «описує якість стосовно конкретної цілі, яка в рамках скопос-теорії є передбаченою метою» [12, с. 46], на відміну від розуміння адекватності як функції від структур тексту джерела.

Таким чином, переклад, зоврема психологічної літератури, потребує балансування між адекватністю змісту і зручністю для читача, враховуючи скопос: чи то академічна точність термінів, чи популярна доступність. Тому перекладачі стикаються зі складним завданням узгодження теоретичних основ із практичним застосуванням, прагнучи збалансувати вірність оригінальному тексту з доступністю для цільової аудиторії. Вирішити цю ділему можна забезпеченням динамічної взаємодії методик, яка збагачує розуміння лексичних особливостей у перекладах. Такий підхід забезпечує перекладачам всеосяжну основу для роботи з лексичними нюансами [16], зокрема притаманними текстам, присвяченим емпатії.

Незважаючи на пріоритизацію комунікативно-прагматичного чи інформаційного складників тексту в перекладі, обидва підходи передбачають перекладацьку адаптацію тексту оригіналу. Адаптація у широкому розумінні означає досягнення комунікативного паритету між оригінальним текстом, наданим перекладачеві, та отриманим у результаті перекладу текстом [33]. По суті, метою перекладацької адаптації є створення умов, за яких носії цільової мови розумітимуть кожний аспект вихідного тексту так само

всєбічно, як носії мови оригіналу (і, отже, носії того ж культурного контексту). Таке розуміння адаптації наголошує на важливості збереження вірності оригінальному тексту при одночасному забезпеченні його осмисленого сприйняття цільовою аудиторією.

Однак важливо враховувати, що культурна адаптація може водночас вплинути на комунікативну рівноцінність перекладеного контенту. Культурна адаптація, полегшуючи доступність, створює такі проблеми, як потенційне ігнорування міжкультурних відмінностей [42, с. 367], що призводить до втрати оригінальної національної специфіки та автентичності перекладеного тексту. Адекватний переклад вимагає точний переклад іншою мовою за збереження культурних нюансів, метафор та ідіом з оригінального тексту (навіть з урахуванням їхньої специфічності) [38]. Це передбачає ретельний підхід, що враховує як лінгвістичну точність, так і культурний контекст, що є критично важливим зокрема для правильного розуміння концепту емпатії цільовою аудиторією. За умови успішного застосування перекладацької адаптації, забезпечується принцип збереження комунікативної рівності у різних формах подання тексту. Цей принцип наголошує на важливості збереження сенсу вихідного тексту при його адаптації до різних форматів, що забезпечується розумінням культурних, вікових, ідеологічних та ін. особливостей цільової аудиторії.

Тому у сфері перекладу вирішальне значення набуває поняття "фонові знання" – всєбічне розуміння світу, культур, наукових досягнень, національної ідентичності та мовних особливостей різних народів [25, с. 188]. Наприклад, у контексті перекладу мовних засобів висловлення емпатії перекладачам потрібні знання психології та відповідних лінгвокультурних і комунікативних нормативів цільової аудиторії, щоб розуміти складну взаємодію між когнітивними процесами, емоційними реакціями та соціальним контекстом.

2.2. Перекладацькі стратегії та трансформації для забезпечення адекватності перекладу лексичних одиниць лексико-семантичного поля «*empathy*»

Вирішення перекладацьких задач передбачає необхідність вибору оптимальної стратегії перекладу та належних тактик, представлених перекладацькими трансформаціями.

Основними перекладацькими стратегіями є доместикація та форенізація, запропоновані *L. Venuti* в роботі “*The Translator’s Invisibility*” [45]. По своїй сутності ці протилежні стратегії ґрунтуються на ступені тяжіння перекладу до фонетичних, морфологічних, лексико-синтаксичних структур та метафоричних моделей та ін. тексту оригіналу (див. роботи *L. Venuti* [45], О.В. Ребрія [21, с. 52-53], О.І. Царенко [24] та ін.):

1) стратегія форенізації передбачає максимальне збереження фонетики, морфології, лексичних та синтаксичних рис тексту оригіналу в перекладі;

2) стратегія доместикації (одомашнення) передбачає максимальну нейтралізацію в перекладі лінгвокогнітивних особливостей мови тексту оригіналу та адаптацію перекладу до лексико-граматичних та когнітивно-комунікативних норм цільової мови.

Доместикація – це адаптація тексту до норм і реалій мови перекладу, «приручення» чужого тексту за рахунок заміни культурних реалій та термінів аналогами з лінгвокультури цільової аудиторії, які є більш зрозумілими для неї та краще сприймаються. Стратегія доместикації робить стиль перекладу прозорим та плавним, мінімізуючи чужомовні елементи і адаптує текст оригіналу до звичних риторичних та ін. моделей у спробі спонукати цільову аудиторію сприймати текст як складник її лінгвокультури, що сприяє зменшенню кількості фільтрів сприйняття. Доместикація іноді може призвести до «вільного перекладу» або «рецептивного переказу» тексту-оригіналу. Важливо, щоб культурна доместикація твору забезпечувала психологічний механізм емпатичної реакції аудиторії на основі власного культурного досвіду.

Стратегія форенізації протилежна доместикації і передбачає максимальне збереження інокультурних та іншомовних особливостей оригіналу в тексті перекладу. Такий переклад іноді навмисно змінює норми цільової мови, та лишає «іншомовний колорит». Переклади, виконані із застосуванням стратегії форенізації, сприймаються як чужорідні, іншомовні, незвичні – чітко марковані як неприналежні лінгвокультурі, до якої належить аудиторія. Така стратегія сприяє підвищенню читацької уваги, зменшенню автоматизації сприйняття, що сприяє кращому засвоєнню тексту, хоча й вимагає від реципієнтів більшого часу та зусиль.

Обрана стратегія перекладу передбачає використання певного набору тактик – перекладацьких трансформацій. В. І. Карабан виділяє п'ять головних видів перекладацьких трансформацій: перmutація (перестановка); субституція (заміна); додавання; вилучення та комплексна трансформація [13, 14]. Такі більш конкретизовані перекладацькі трансформації, характерні для стратегії форенізації або доместикації, розглянуті нижче:

Так, стратегія форенізації передбачає:

- 1) активне транскодування (транскрибування та транслітерування) одиниць тексту-оригіналу, зокрема при відтворенні власних назв, назв реалій та термінів. Форенізаційне транскодування є основним джерелом утворення інтернаціоналізмів, переважна частина яких представлена термінами;
- 2) транскодування морфем призводить до уведення до вжитку термінів, які належать вищому щабелю офіційної лексики і маркують відповідні лексичні одиниці як однозначно запозичені;
- 3) калькування поширюється на граматичні та синтаксичні структури та порушує природний стиль мови перекладу;
- 4) концептуальні моделі, зокрема когнітивні метафори, метонімії, метафтонімії віддзеркалюються засобами мови перекладу і привертають увагу читача.

Всі тактики, пов'язані зі стратегією форенізації передбачають

висунення таких ключових елементів тексту-перекладу, тобто «спосіб формальної організації тексту, що передбачає концентрацію уваги читача на певних елементах повідомлення, що викликають здивування своєю несподіваністю, непередбачуваністю й неприродністю з метою підкреслення, виділення певної думки» [49, с. 62].

На відміну від форенізації, доместикація ґрунтується на адаптації структур тексту-оригіналу і передбачає:

- 1) адаптивне транскодування, яке дозволяє, зокрема, відмінювати та спрягати відтворені засобами перекладу власні назви та назви реалій;
- 2) лексико-семантичні заміни та описовний переклад, який, забезпечуючи «плавність» стилю не завжди точно відтворює значення вихідної одиниці та завжди змінює її форму за рахунок перестановки елементів, генералізації, звуження (див. [24], тощо);
- 3) граматико-синтаксичні трансформації, які реалізуються зміною часових форм, порядку слів, синтаксичних структур, управління тощо;
- 4) риторичні моделі, концептуальні моделі та структури, які відповідають образності тексту-оригіналу та способи структурування інформації, замінюються на не завжди точні відповідники з мови перекладу.

Доместикація виконується «непомітним» перекладачем, який маскує свій переклад під текст-оригінал природньою мовою, що може призводити до інформаційних втрат та стильових і концептуальних розбіжностей. Тому, для забезпечення вдалого перекладу потрібно балансувати між адекватністю змісту і зручністю для читача, враховуючи скопос і забезпечувати, відповідно, чи то академічну точність, чи невимушену доступність тексту перекладу.

2.3. Контекстуальний переклад англійських лексем та словосполучень із семою «*empathy*» засобами української мови

Виходячи з концепції цього дослідження, зрозуміло, що переклад лексичних одиниць із семою «*empathy*» передбачає не просто пошук міжмовних відповідників, а, в першу чергу, ідентифікацію аналогічних концептуальних ознак/лакун та аналіз наявних лексем-актуалізаторів.

Пошук таких міжмовних відповідностей між лексемами-вербалізаторами, за твердженням В. І. Карабана [13, 14], передбачає:

- 1) пошук словникового відповідника;
- 2) пошук варіантного відповідника.

Це дозволяє нам поділити всі ключові лексичні одиниці із семою «*empathy*» на дві відповідні групи і ще виділити групу лексичних одиниць, відповідники яких утворені за допомогою калькування.

Для пошуку відповідників лексичних одиниць із семою «*empathy*» було використано інтернет-ресурс із широкою вибіркою англо-українських словників [48]. Таким чином, було виявлено, що близько 10% англійських лексичних одиниць із семою «*empathy*» мають відповідник українською, зафіксований словником:

Приклад 10.

- 1) *compassion* → співчуття, рідко: спочуття, спочування;
- 2) *empathy* → емпатія, співчуття, вміння поставити себе на місце іншого (Загальний народний англійсько-український словник, 2010)

Як видно з наведених вище прикладів, словникові еквіваленти можуть бути утворені в різний спосіб: перший еквівалент є повністю асимільованою українською мовою калькою англійської лексеми, яка має латинську етимологію, що, в свою чергу спирається на грецьку. Водночас другий словниковий еквівалент фіксує результат транскодування англійської лексеми грецької етимології фонетико-графічними засобами української мови. Таким чином видно, що словникові відповідники не є гомогенними за походженням. Водночас, також видно, що навіть лексема мови оригіналу має лише один лексико-семантичний варіант, її словникові відповідники можуть бути представлені низкою варіантів різної етимології, структури,

сполучуваності тощо.

Пошук словникових відповідників показав, що вони існують не лише для однокомпонентних одиниць-вербалізаторів, а й у випадку термінологічних сполучень, і для складних одиниць, переважно двокомпонентних. Наявність словникових відповідників багатоконпонентних одиниць свідчить про семантичну інтеграцію їхніх компонентів і лексико-синтаксичну стабільність конструкції.

Водночас більшість словникових відповідників виділених англійських лексем із семою «*empathy*» виявились варіантними (біля 43%). Тому тому серед словникових варіантів еквівалентів обрані ті, що максимально відповідають семантиці, структурі та стилю вихідного тексту.

Приклад 11а.

congruence, congruency ['kɒŋgrʊəns, -sɪ] *n*

1. відповідність (чомусь); узгодженість (з – **with**);
~ **with the law** відповідність закону;
2. збіг;
3. *mat.* конгруентність; порівнянність (Великий англо-український словник)

Приклад 11б.

According to de Vignemont and Singer, neuroscientific evidence has yet to provide an answer to the debate on congruency, and testing for exact matching of emotion is nearly impossible. (Cuff)

За де Вінгемонном і Зінгером, нейрофізіологічні дані ще не дали відповіді на дебати щодо відповідності, а тестування на точні співпадіння емоцій майже неможливе.

У данному випадку обраний еквівалент 1 за семантичним та стилістичним критерієм: еквівалент 3 використовується в текстах іншого різновиду функціонального стилю наукової прози, а еквівалент 2 не є відповідником через свою семантику. У цьому прикладі структурний критерій для відбору не використовується через особливості управління (відсутність додатку).

Також зустрічаються випадки, коли у багатокomпонентної одиниці немає єдиного словникового відповідника і лише один з компонентів має словниковий відповідник, а інший має варіантний словниковий відповідник:

Приклад 11а.

approach [ə'prəʊtʃ] *n*

1. наближення; [...]
2. підхід, підступ, приступ;
~ road під'їзна дорога; зал. під'їзна колія;
at the ~es to the town на підступах до міста;
3. перен. підхід, ставлення (до розгляду, вивчення чогось - *to*);
[...] a pragmatic ~ прагматичний підхід; [...]
to take an ~ to a problem підходити до проблеми; [...]
4. спроби, аванси;
to make ~s to smb робити спроби під'їхати до когось із проханням тощо; [...]
5. (звич. *pl.*) військ, підхід; підступ;
~ march військ, марш-підхід; [...]
6. ав. захід на посадку, вихід на аеродром; [...]
7. друк. (звич. *pl.*) апроші, пробіли, пропуски (між буквами або словами);
8. спорт, розбіг;
9. тех. подача.

Приклад 11б.

Those taking the more sympathetic approach to practice made greater use of hospital resources than those with an empathic approach. (Cuff)

Ті, хто використовував більш співчутливий підхід до практики, частіше користувалися ресурсами лікарні, ніж ті, хто використовував емпатичний підхід.

У наведеному прикладі двокомпонентна термінологічна одиниця не має словникового відповідника, при чому прикметник «*empathic*» маркується словником як помилковий із пропозицією заміни на «*empathetic*». Словниковий еквівалент має складова лексема з широкою семантикою

«*approach*» (9 зареєстрованих словником відповідників її семантичним варіантам). Тому при перекладний відповідник утворений поєднанням транскодованого прикметнику та словникового відповіднику 3, обраного за структурно-семантичними та стильовими критеріями.

Основним способом відтворення лексичних одиниць на позначення емпатії за відсутності словникових еквівалентів є різні варіанти калькування.

Калькування є одним із способів запозичення іншомовних слів і утворення інтернаціоналізмів. Калька – це слово або вираз, створений за зразком іншомовного через поморфемне (покомпонентне) відтворення його семантики засобами цільової мови [3]. Одиниці, перекладені за допомогою підбору калькованих словникових відповідників без використання жодних трансформацій складають в нашому корпусі практичного матеріалу біля 40%. Особливо часто кальки застосовуються при відтворенні словосполучень, що зазвичай не передбачає словотворчості та в результаті утворює стилістично, семантично та структурно нейтральну одиницю мовою перекладу:

Приклад 12.

- 1) *shared emotional experience* → *спільний емоційний досвід*;
- 2) *shared feeling state* → *спільний чуттєвий стан*.

З числа перекладних відповідників позначень емпатії переважна більшість утворена за допомогою калькування у комбінації із однією або кількома перекладацькими трансформаціями. Відповідно до класифікації перекладацьких трансформацій, запропонованої В. І. Карабаном [13, 14], виділяємо такі поєднання калькування+трансформація, використані для відтворення одиниць англійської мови на позначення емпатії засобами української мови:

- 1) калькування та пермутація (або синтаксична перестановка, яка полягає у зміні порядку слів у словосполученні або реченні [18]):

Приклад 13а.

According to Ickes, such terms differ across three dimensions: the degree of cognitive representations of the target's emotional state; the degree of emotion

sharing; and the degree to which a self-other distinction is maintained. (Cuff)

Приклад 13б.

За словами Ікеса, такі терміни відрізняються за трьома вимірами: ступінь когнітивного уявлення емоційного стану цілі; ступінь обміну емоціями; та ступінь, на якому зберігається розрізнення між собою та іншими.

Поєднання кальки з пермутацією викликано синтаксичними відмінностями між аналітичною англійською мовою, для якої характерними є полііменникові словосполучення, управління в яких переважно втілюється порядком слів, та флективною українською мовою, де управління в словосполученнях уможлиблюється, зокрема відмінюванням.

2) калькування та додаванням або вилученням лексичних елементів оригіналу з метою точної передачі смислу оригіналу та/або дотримання мовленнєвих і мовних норм мови перекладу [13, с. 48]. Потреба в таких трансформаціях викликана типологічною відмінністю синтаксису та частинномовної номенклатури англійської та української мови. Зокрема, при перекладі англійських одиниць, які вербалізують семи поняття емпатії, найчастіше вилучаються артиклі, присвійні займенники та окремі прийменники [18].

У цьому дослідженні при відтворенні англійських одиниць, що вербалізують семи поняття емпатії, виявлено значну кількість вилучення артиклів та прийменників ‘of’, адже в українській мові артикль як частина мови відсутній, а прийменника ‘of’ компенсується відмінковими закінченнями:

Приклад 14а.

For example, Rogers conceptualised empathy as “entering the private perceptual world of the other and becoming thoroughly at home in it” (Rogers)

Приклад 14б.

Наприклад, Роджерс концептуалізував емпатію як “входження в приватний світ сприйняття іншої особи і повне освоєвання в ньому”.

У цьому прикладі трансформація вилучення очевидна завдяки зменшенню загальної кількості лексем перекладу (11) у порівнянні з оригіналом (15) і застосовується до означених артиклів та прийменників “of” (у присвійному значенні) та “at” у прислівниковому словосполученні, яке є складником ідіоми «*to become at home*» і редукується в перекладі до однієї лексичної одиниці – дієлова «освоїтись».

3) калькування та заміна. Заміна – це найпоширеніший і найрізноманітніший вид перекладацької трансформації. У процесі перекладу можуть змінюватися як граматичні, так і лексичні одиниці, що дозволяє говорити про граматичні та лексичні заміни. До граматичних замінів відносяться: заміна форм слова, заміна частин мови, заміна членів речення, синтаксичні заміни в складному реченні [13]:

Приклад 15а.

Thus, there is little doubt that empathic responding is subject to trait, individual difference factors. (Cuff)

Приклад 15б.

Таким чином, практично не має сумнівів, що емпатична реакція визначається рисами характеру, факторами індивідуальних відмінностей.

У вищенаведеному прикладі субстантивізований герундій “*responding*” відтворюється в українському перекладі іменником через типологічну відсутність герундія в українській мові. Проте, така заміна не впливає на семантику чи структуру оригінального словосполучення, відтворену засобами перекладу.

4) калькування та транскодування (метод перекладу, при якому звукова або графічна форма слова оригінальної мови передається алфавітом мови перекладу [14]):

Приклад 16а.

To give another perspective, Strayer suggested that the affective component is the content of empathy, whereas the cognitive component is the process via which this content is formed. (Cuff)

Приклад 16б.

Стрейер припустив, що афективний компонент є змістом емпатії, тоді як когнітивний компонент – це процес, за допомогою якого формується цей зміст.

Приклад закономірно показує, що українською мовою засвоєний центральний для відповідного лексико-семантичного поля психологічний термін-інтертаціоналізм «емпатія», який сформований внаслідок трансформації транскодування. Транскодуванням також відтворюються засобами української мови термінологічні новоутворення з наступного прикладу:

Приклад 17а.

Ickes utilised Scheler's discussion on the related concepts of compathy (shared feelings due to shared circumstances), empathy (understanding another's emotions through perspective taking), mimpathy (imitating another's emotions, without experiencing them oneself), sympathy (intentionally reacting emotionally), transpathy (emotional contagion, where one is 'infected' by another's emotions), and unipathy (an intense form of transpathy). (Cuff)

Приклад 17б.

Ікес використав обговорення Шелером пов'язаних понять компатії (спільні почуття через спільні обставини), емпатії (розуміння емоцій іншого через сприйняття перспективи), мімпатії (імітація емоцій іншого, без їхнього особистого переживання), симпатії (навмисне емоційне реагування), транспатії (емоційне зараження, коли людина «заражається» емоціями іншого) та уніпатії (інтенсивна форма транспатії).

У наведених вище прикладах спостерігаємо транскодування новоутворених термінів із застосуванням базових правил, зокрема щодо компенсації відсутньої в українській мові глухої дентальної фрікативної приголосної фонемі /θ/ глухим шумним зімкненим приголосним /т/.

Також дослідження дозволило виявити значну кількість комплексних перекладацьких трансформацій для відтворення одиниць із семою емпатії

засобами української мови, що передбачає одночасне застосування кількох перекладацьких трансформацій, розглянутих вище, наприклад:

1) калькування, перmutація та вилучення:

Приклад 18а.

For example, Rogers conceptualised empathy as “entering the private perceptual world of the other and becoming thoroughly at home in it” (Rogers)

Приклад 18б.

Наприклад, Роджерс концептуалізував емпатію як “входження в приватний світ іншого сприйняття і повно оювання в ньому”.

2) калькування, додавання/вилучення та заміна:

Приклад 19а.

[Empathy is] sharing another’s feelings by placing oneself psychologically in that person’s circumstance. (Lazarus)

Приклад 19б.

[Емпатія це] поділяти почуття іншої людини, психологічно поставив себе на її місце.

3) калькування, перmutація, додавання та заміна:

Приклад 20а.

Moreover, a number of situational factors have been demonstrated to influence empathic responding, such as observer-target similarity... (Cuff)

Приклад 20б.

Більш того, було продемонстровано, що низка ситуативних факторів впливає на реакцію активування емпатії, таких як: подібність між спостерігачем і ціллю об’єкта...

Прийнявши загальну кількість ключових мовних одиниць, перекладених за допомогою калькування та додаткових перекладацьких трансформацій, за 100%, ми визначили приблизне відсоткове співвідношення використаних у перекладі трансформацій:

1) транскодування (35%);

2) додавання (19%);

- 3) комплексні (17%);
- 4) пермутація (12%);
- 5) вилучення (11%);
- 6) заміна (6%).

Для того, щоб наочно проілюструвати основні кількісні дані, зібрані в результаті цього дослідження, складено діаграму 2.3.1. що відображає підсумкове відсоткове співвідношення ключових мовних одиниць, перекладених за допомогою пошуку відповідності в словнику (словникового/варіантного); одиниць, перекладених шляхом лише калькування без трансформацій та одиниць, перекладених за допомогою калькування та інших перекладацьких трансформацій.

Рис. 2.3.1 Відсоткове співвідношення технік перекладу, використаних у відтворенні мовних одиниць із семою емпатії англійського тексту оригіналу засобами української мови.

Таким чином, кількісно-якісний аналіз відтворення лексем тексту оригіналу, значення яких ґрунтується на семі "empathy", показав приблизно рівне співвідношення всіх застосованих технік перекладу. Підсумкова розбіжність у середньому не перевищує 10% і, на наш погляд, переважно залежить від індивідуальних особливостей.

Можна зробити висновок, що наявність словникових відповідників означає співпадіння і відповідних концептуальних рис, а отже і аспектів сприйняття емпатії в обох лінгвокультурах – англійській та українській. Водночас, потреба калькувати одиниці іншої мови розширює смисловий об'єм лексико-семантичного поля «*емпатія*» в цільовій мові і посилює його подібність до відповідного йому лексико-семантичного поля мови-джерела «*empathy*».

Водночас, потрібно пам'ятати, що отримання адекватного перекладного відповіднику іноді залежить від вибору, зумовленого функціонально-стилістичними факторами. Результатом необґрунтованого вибору стратегії форенізації або доместикації може стати лексична одиниця, яка не відповідає функціонально-стилістичній приналежності тексту перекладу.

Наприклад, при перекладі англійських лексичних одиниць із семою «*empathy*» засобами української мови потрібно врахувати, що ядро відповідного лексико-семантичного поля утворюється еквівалентом, який в обох мовах цієї мовної пари отримано внаслідок застосування саме стратегії форенізації: *емпатія*; *empathy*. Проте у словникових перекладах до відповідника «емпатія» часто додаються пояснення, в яких використовується доместикований еквівалент англійського терміну «*empathy*»: «*співпереживання*». Наприклад, в «*Енциклопедії сучасної України*» зазначено, що англійська лексема «*empathy*» означає українською «*співчуття, співпереживання*»; що пов'язує лексичну одиницю «*емпатія*», яка увійшла української мови внаслідок транскодування, як інтернаціоналізм, з доместикованим еквівалентом «*співпереживання*» (уміння поставити себе на місце іншого і розділити його почуття).

Проте лексична одиниця «*емпатія*» є науковим терміном і має відповідну конотацію, тоді як лексема «*співпереживання*» є калькою англійського терміну, яка нейтралізує потрібну термінологічність і натомість пропонує описову характеристику семантики цієї одиниці, хоча термінологічність забезпечується саме транскодуванням.

Українська психологічна термінологія, зокрема пов'язана з лексико-семантичним полем «емпатії» зафіксована в низці офіційних джерел – словниках, енциклопедіях, глосаріях, затверджених науковими установами та Міністерством освіти і науки України. Одним з надійних довідкових джерел є, наприклад, «Психологічний словник» (уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова, за ред. Н. А. Побірченко), рекомендований до видання Міністерством освіти і науки України. У цьому словнику наведені загальноприйняті форми та визначення термінів в галузі психології. Зокрема, «емпатія» визначається як «якість особистості, її здатність емоційно відгукуватися на переживання, почуття і психічні стани інших людей, уміння поставити себе на місце іншого, проникнути в його внутрішній світ». Окрім спеціалізованих словників також можна звертатись до загальних довідкових джерел, зокрема енциклопедій. В «Енциклопедії сучасної України» (ЕСУ) зафіксовано термін «емпатія» із вказівкою на його англomовне походження (*empathy*) та наведеним значенням – «співчуття, співпереживання». ЕСУ подає розгорнуте визначення емпатії як здатності людини розуміти почуття і стани інших через співпереживання, а також наводить історичні витоки терміна, зокрема те, що у християнській етиці синонімом емпатії вважається милосердя (любов до ближнього).

Тож в українських перекладах лексеми «*empathy*» закріпився термін «емпатія», хоча синоніми «співпереживання», «чуйність» можуть вживатися для пояснення суті поняття.

При цьому транскодування з англійської не є запорукою вдалого вибору відповідника. Наприклад, англійська лексема «*sympathy*» у контексті психології відповідає українській лексемі «співчуття». Важливо зазначити, що транскодований варіант «симпатія» в українській мові не є прямим відповідником «*sympathy*». Таким чином, може призвести не лише до порушення функціонально-стилістичних вимог до вибору перекладного відповідника, а й стати чинником спотворення семантики вихідної одиниці в перекладі шляхом актуалізації можливого з мовної точки зору еквіваленту,

який, утім, має інше смислове наповнення, адже «*sympathy*» – це співчутливе ставлення до страждань іншого. Тому академічні словники майже завжди спирається на лексему «співчуття» при переклад лексеми «*sympathy*».

Приклад 21.

When her husband died, she received many letters of sympathy.

Таким чином, вибір перекладацьких стратегій та тактик є глибоко контекстуальним і залежить як від вихідних структур, так і від конвенцій та обмежень цільової мови.

Висновки до розділу 2

1. У Розділі 2 зроблено огляд основних підходів до перекладу та прийнято скопус-переклад, як методологічну основу роботи, виконану в річищі функціонального підходу. Розглянуто ключові протилежні стратегії перекладу: форенізацію та доместикацію і притаманні ним перекладацькі трансформації, зокрема, транскодування, пермутації, вилучення, додавання та їхнє комплексного застосування для отримання відповідників при перекладі лексем із семою «*empathy*» або «*емпатія*» на матеріалі англomовної або україномовної психологічної наукової літератури.

2. Аналіз способів перекладу лексичних одиниць із семою «*empathy*» або «*емпатія*» дозволив поділити такі одиниці на три групи: одиниці, відтворення яких вимагало виключно роботи зі словником (пошук безваріантного/варіантного відповідника); одиниці, перекладені за допомогою виключно калькування (завдяки послідовному відбору відповідностей окремих елементів такої вихідної одиниці в словнику); та одиниці, перекладені шляхом калькування та інших перекладацьких трансформацій: транскодування, пермутації, вилучення, додавання, заміни та комплексу перекладацьких трансформацій.

3. Вибір як перекладацької стратегії, так і трансформації є суворо контекстуальним і має враховувати як контекст вихідного тексту, так і контекст і мовні обмеження та загально прийняті особливості цільової мови.

Також потрібно враховувати функціонально-стильові обмеження, зокрема наукового стилю, наявність традиційних еквівалентів окремим одиницям перекладу (зокрема термінологічним та ідіоматичним і кліше), які зазвичай фіксуються словниками.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження присвячене проблематиці відтворення одиниць лексико-семантичних полів «*empathy*» та «*емпатія*» засобами перекладу у мовній парі англійська/українська. Метою дослідження, яка полягала в дослідженні доцільних способів перекладу лексичних одиниць із семою «*empathy*» або «*емпатія*» в мовній парі англійська/українська було досягнуто шляхом розв'язання поставлених в роботі завдань.

Зокрема в Розділі 1 було визначено лінгвістику емоцій як методологічну платформу для вивчення лексичних засобів актуалізації емпатії на матеріалі спеціалізованих наукових текстів у галузі психології. Для цього було надано робоче визначення поняттю «емпатія», побудовано лексико-тематичні групи лексем із семою «*empathy*» або «*емпатія*» та відповідні лексико-семантичні поля. Також було з'ясовано особливості принципів організації такими полями лексичних одиниць із семами «*empathy*» або «*емпатія*», наявність міжмовних відповідників та лакун, що створює підґрунття для вибору відповідних перекладацьких стратегій та тактик.

У Розділі 2 відповідно до поставлених в роботі мети та завдань розглянуто базові підходи до перекладацької діяльності і прийнято скопус-переклад у якості теоретичної основи для пошуку перекладацьких еквівалентів лексичним одиницям із семою «*empathy*» та «*емпатія*» в контексті їх актуалізації в спеціалізованих наукових текстах в галузі психології. Також було докладно розглянуто основні перекладацькі стратегії френізації та доместикації і притаманні кожній з них перекладацькі трансформації для забезпечення адекватних відповідників лексичним одиницям із семою «*empathy*» та «*емпатія*».

Дослідження виконано на оригінальному структурованому корпусі прикладів загальним обсягом більше 65 тис. знаків, який складався із двох підкорпусів спеціалізованих наукових текстів в галузі психології англійською

та українською мовами приблизно рівного обсягу.

Усі поставлені в роботі завдання були виконані за допомогою визначених загальнонаукових та спеціалізованих методів дослідження, зокрема аналізу та синтезу, моделювання, лексико-семантичного і стилістичного аналізу; порівняльного методу та елементів кількісно-якісного аналізу.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що основним компонентом перекладу наукових текстів, присвячених емпатії, в мовній парі англійська/українська є лексика із семою «*empathy*» або «*емпатія*». Переклад таких лексичних одиниць вимагає застосування відповідних стратегій та перекладацьких трансформацій, вибір яких потребує врахування структури задіяних лексико-семантичних полів, які експлікують наявні міжмовних відповідники та лакун.

Перспективним для подальшого дослідження є застосування всіх запропонованих лінгвістикою емоцій засобів моделювання, зокрема проведення порівняльного аналізу концептів *EMPATHY/ЕМПАТИЯ*, а також порівняльного аналізу їхньої актуалізації в британській, американській та українській лінгвокультурах вербальними, невербальними та паравербальними засобами на матеріалі мультимодальних текстів на теренах скопус-перекладу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Аскерова І. А. (2023). Лінгвоемоціологія. *Світ мови – світ у мові: тези доповідей*. К. : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова. С. 12–16.
2. Вавринов О. С. (2019). Становлення поняття емпатії в психології. *Теорія і практика сучасної психології* №2, т. 1. С. 28–31.
3. Васильченко В. (2022). Український інтерес: Калькування – Забудьмо ці кальки-каліки! URL: <https://uain.press/blogs/kalkuvannya-zabudmo-tsi-kalki-kaliki-855818> (дата звернення: 21.09.2025).
4. Гайдар Д. О. (2015). Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт за спеціальністю «Переклад»: базові теоретичні поняття / за ред. д. ф. н., проф. О. В. Ребрія; Харків. 67 с. URL: <http://foreignlanguages.karazin.ua/resources/e29c57dbb803fa072a579cb5d5ab8879.pdf> (дата звернення: 12.09.2025).
5. Гнезділова Я. В. (2007). Емоційність та емотивність сучасного англійського дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 20 с.
6. Гонгало В. О. Структурна організація лексико-семантичного поля SUCCESS в сучасній англійській мові. *Закарпатські філологічні студії*, т. 1, вип. 19. С. 112-118. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.19.1.21> (дата звернення: 27.9.2025)
7. Залужна О. О., Магльона В. Р. (2023). Вербалізація емоційних станів у сучасному англійськомовному розмовному інтернет-дискурсі (на матеріалі відеооглядів косметичної продукції). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. №3(206). С. 41–46. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-206-6> (дата звернення: 12.09.2025)
8. Залужна О. О., Соколова В. М. (2021). Структурно-семантичні особливості вербалізації емоційних станів у сучасному англійськомовному літературному дискурсі (на матеріалі роману Е. Гілберт «Їсти, молитися, кохати»). *Наукові записки Національного університету «Острозька*

академія». Серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА. Вип. 11(79). С. 68–71.
 URL: [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2021-11\(79\)-68-71](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2021-11(79)-68-71) (дата звернення: 12.09.2025)

9. Зарубін К. Є., Черноватий Л. М. (2021). Структура англомовних перекладознавчих термінів та вибір способів їх перекладу українською мовою. *In Statu Nascendi. Актуальні проблеми перекладознавства*: збірник студентських статей. Харків : НТМТ. Вип. 21. С. 47–53.

10. Іванотчак Н. І. (2017). Лінгвокогнітивні і прагматичні параметри емпатії в англомовній дитячій прозі жанру фентезі. Дис. ... канд. філол. наук, 10.02.04 «Германські мови», Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 229 с.

11. Каламбет Я. І. (2018). Лексичні трансформації в науково-технічному перекладі. *Молодий вчений*. Одеса. № 4 (56). С. 568–571.

12. Кальниченко О. А. (2017). Теорія перекладу. Ч.1. Харків : Вид-во НУА. 64 с.

13. Карабан В. І. (2004). Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга. 576 с.

14. Карабан В. І. (2001). Переклад англійської наукової і технічної літератури: Ч. II. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця: Нова Книга. 303 с.

15. Клименко І. М., Зоренко І. С. (2012). Лексичні трансформації при передачі англійської політичної термінології українською мовою. *Філологічні студії*. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет. Вип. 8. С. 84–90. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268531385.pdf> (Дата звернення: 28.09.2025).

16. Коптілов В. В. (2003). Теорія і практика перекладу. Київ : Юніверс, 2003. 185 с.

17. Крисанова Т. А. (2014). Сучасний стан розвитку лінгвістики емоцій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н.*

Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». № 1125, Вип. 79. С. 78–84.

18. Литвин І. М. (2013). Перекладознавство: наук. посіб. Черкаси : Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. 288 с. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/60/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%BF%D0%BE%D1%81.%20%D0%9B%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B8%D0%BD.%20%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9A%D0%9B%D0%90%D0%94%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf> (дата звернення: 25.09.2025).

19. Піддубна Н. В. (2021). Торуючи шлях українській лінгвістиці емоцій. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків. Вип. 55. С. 180–184. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2021.55.17118:57>. (дата звернення: 25.09.2025)

20. Прокойченко А. В. (2015). Дослідження категорії емотивності у контексті антропоцентричної парадигми сучасної лінгвістики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог : Вид-во національного університету «Острозька академія». Вип. 53. С. 198–200.

21. Ребрій О.В. (2022). Теорія міжкультурної комунікації: конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» факультету іноземних мов. Харків, 2022. 100 с. (дата звернення: 25.09.2025)

22. Смовженко Л. Г. (2014). Сучасні підходи до викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2014. Вип.61. С. 244–250.

23. Таценко Н. В. (2018). Емпатія в сучасному англomовному дискурсі: когнітивно-синергетичний вимір. Дис. ... д. ф. н. за спеціальністю 10.02.04 «Германські мови», Запорізький національний університет, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2018, 460 с.

24. Царенко І.О., Царенко О.О. (2020). Стратегії форе́нізації та доместикації при перекладі міжнародної реклами та продуктів кіно- та телеіндустрії. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*, №2 (20). С. 328-334. URL: <https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2020/2/35.pdf> (дата звернення: 25.09.2025)
25. Alwazna R. Y. (2014). The Cultural Aspect of Translation. *Life Science Journal*. 2014. № 11. P. 182–188. URL: https://www.researchgate.net/publication/292052788_The_cultural_aspect_of_translation_The_workability_of_cultural_translation_strategies_in_translating_culture-specific_texts (дата звернення: 25.09.2025)
26. Baker M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation. London : Routledge. 390 p.
27. Celce-Murcia M. et al. (2014). Teaching English as a Second or Foreign Language. Boston : Heinle ELT. 291 p.
28. Cuff B. et al. (2016). Empathy: A Review of the Concept. *Emotion Review*. 8. P. 144–153. https://www.researchgate.net/publication/272202633_Empathy_A_Review_of_the_Concept. (Accessed: 26.09.2025)
29. Gambier Y., Gottlieb H. (2001). Multimedia, Multilingua and Multimodal: Translation in the Age of Globalization. Amsterdam: John Benjamins Publishing. 345 p.
30. Gottlieb H. (1994). Subtitles, Translation & Idioms. *Perspectives: Studies in Translatology*. Vol. 2, no. 1. P. 125–150.
31. Holmes J. S. (1988). The Name and Nature of Translation Studies. *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam : Rodopi. P. 66–80.
32. Husserl E. (1931). Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology. Translated by Dorion Cairns. Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 1931. 175 p.

33. Lefevere A. (1992). *Translation. History. Culture: A Sourcebook*. London: New York: Routledge, 1992. 182 p.
34. Lipps T. (1903). *Ästhetik. Psychologie des Schönen und der Kunst*. Leipzig : Wilhelm Engelmann. 175 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/%C3%84sthetik.html?id=R2AoAAAYAAJ&redir_esc=y (Accessed: 27.09.2025)
35. Louie B. (2005). Development of Empathetic Responses with Multicultural Literature. *Journal of Adolescent and Adult Literacy*. № 48(7). P. 566–578. URL: https://www.researchgate.net/publication/250055461_Development_of_Empathetic_Responses_With_Multicultural_Literature (Accessed: 27.09.2025)
36. Nord Ch. (1997). *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained/ Christiane Nord*. Manchester: St. Jerome.
37. Pedersen J. (2011). Dubbing and Subtitling. *Handbook of Translation Studies*. Vol. 2. P. 78–85.
38. Pernau M., Rajamani I. (2016). Emotional translations: Conceptual history beyond language. *History and Theory*. № 55. P. 46–65.
39. Quine W. (1960). *Word and Object*. Cambridge: MIT Press. 310 p.
40. Robinson D. (2003). *Becoming a Translator: An Introduction to the Theory and Practice of Translation*. 2nd ed. London : Routledge. 301 p. URL: https://www.academia.edu/220067/Becoming_a_Translator_An_Introduction_to_the_Theory_and_Practice_of_Translation (last accessed: 13.09.2025).
41. Rojo López A. M., Ramos Caro M. (2019). The impact of translators' ideology on the translation process: a reaction time experiment. *MonTI. Monografías de Traducción e Interpretación*. Murcia : University of Murcia. P. 247–271.
42. Spencer-Oatey H., Franklin P. (2009). *Intercultural Interaction: a multidisciplinary approach to intercultural communication*. Basingstoke : Palgrave Macmillan. 367 p.

43. Stein E. (1917). Zum Problem der Einfühlung. *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*. № 1. P. 235–330.
44. Titchener E. B. (1909). Lectures on the Experimental Psychology of Thought-Processes. New York : The Macmillan Company. 344 p.
45. Venuti L. (1995). The Translator's Invisibility. *A History of Translation*. London and New York : Routledge. P. 283–286
46. Vermeer H. J. (1978). Ein Rahmen für eine allgemeine Translationstheorie. *Lebende Sprachen*, vol. 23. S. 99–102.
47. Vermeer H. J. (1987). What does it mean to translate? *Indian Journal of Applied Linguistics*, vol. 13(2). P. 25–33.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

48. Англійсько-українські словники (2025). упор. А. Рисін, В. Старко та ін. 2011–2025. URL: <https://e2u.org.ua>
49. Селіванова О. (2006). Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля. 716 с.
50. Cambridge English-Ukrainian Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-ukrainian/> (Accessed: 13.09.2025).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вавринов О.С. (2019). Становлення поняття емпатії в психології. *Теорія і практика сучасної психології* №2, т. 1. С. 28–31.
2. Матюх Т. (2015). Поняття «емпатія»: витоки та трансформації в історико-філософському процесі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філософія». Випуск 17, С. 87–91.
3. Таценко Н. В. (2018). Емпатія в сучасному англомовному дискурсі: когнітивно-синергетичний вимір. Дис. ... д. ф. н. за спеціальністю 10.02.04 «Германські мови», Запорізький національний університет, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2018, 460 с.

4. Barker R. L. (2008). *The Social Work Dictionary*. Washington, DC: NASW Press.
5. Coplan A. (2011). Will the real empathy please stand up? A case for a narrow conceptualization. *The Southern Journal of Philosophy*, 49, 40-65. doi:10.1111/j.2041- 6962.2011.00056.x (Accessed: 26.09.2025)
6. Cuff B. et al. (2016). Empathy: A Review of the Concept. *Emotion Review*. 8. 144–153.
https://www.researchgate.net/publication/272202633_Empathy_A_Review_of_the_Concept. (Accessed: 26.09.2025)
7. Lazarus, R. S. (1994). *Emotion and adaptation*. New York: Oxford University Press.
8. Nasello J. Truffaux J.M. (2022). A Stenography of Empathy. Towards a New Approach of the Emphathic Process. BAPS conference, Leuven. URL: https://www.researchgate.net/publication/361163202_A_stenography_of_empathy_Toward_a_new_approach_of_the_empathic_process/citation/download (Accessed: 26.09.2025)

SUMMARY

of the MA thesis “Translation of Texts in Psychology Dedicated to Empathy in the English/Ukrainian Language Pair”

(Kharkiv, 2025)

written by Anastasiia Buhai (research advisor – O. D. Nefyodova)

International communication in the context of rendering culturally-specific units, including the communicants' emotions, e. g. empathy, has lately been a top priority. This paper researches into the translation of the units of lexical-semantic field EMPATHY in published research articles in psychology. Despite a substantial body of research publications (see works by T. Krysanova, N. Tatsienko, O. Kalnichenko, O. Rebrii et al.), which focus both on communicative and cognitive linguistic research into emotions and relevant translation studies, the chosen topic has been far from exhausted and maintains its **relevance**.

The **object-matter** of the research is lexical units denoting empathy and the **subject-matter** is focused on the translation strategies and techniques enabling adequate rendering of such units in translation in the English/Ukrainian language pair.

The **goal** of the work is to study the methods of translating lexical equivalents and synonyms of empathy in the English/Ukrainian language pair to ensure the translation adequacy.

The set goal is achieved by reaching the following **objectives**:

- 1) to formulate the basic theoretical and methodological apparatus of the research
- 2) to provide a working definition of the concept of "empathy" in the field of linguistics of emotions, to construct lexical-thematic groups of lexemes with the seme "empathy" and "empathy" and the corresponding lexical-semantic fields separately for the English and Ukrainian languages on the basis of specialized scientific texts concerning empathy
- 3) to conduct a comparative analysis of the lexical-semantic fields "empathy" and "емпатія" to understand possible difficulties in finding translation

equivalents for individual lexemes with the corresponding semes

4) to identify the main translation strategies and transformations that ensure the scopus-translation of empathy in the English/Ukrainian language pair.

The **research material** is presented with a body of specialized scientific articles in the field of psychology in English and Ukrainian, shaped as a structured sample with the total amount of over 65 thousand characters.

The **novelty** of the work lies in the comparative analysis of the lexical-semantic fields "empathy" and "емпатія" to clarify the causes of possible translation difficulties, as well as in the complex analysis of translation equivalents and the identification of effective translation transformations for the adequate reproduction of vocabulary with the seme "empathy" in the English/Ukrainian language pair to contribute to effective interlingual and intercultural communication.

To achieve the goal and reach the get objectives, the following **research methods** have been used: *the method of analysis and synthesis* (to formulate the theoretical underpinnings of the work, analyze practical material and draw conclusions), *the continuous sampling method* (to create a corpus of research material); *the modeling method* (for modeling the lexical-semantic fields "empathy" and "емпатія"), elements of *linguostylistic, translational and comparative analyses* (to analyze lexical units with the seme of empathy and their translation counterparts); elements of *quantitative and qualitative analysis* (for analyzing and summarizing the obtained data and verifying the formulated hypotheses).

The **practical significance** of the study is stipulated by its conclusions and materials being suitable to be used in teaching lecture courses on translation theory (section "*Translation Transformations*"), intercultural communication, lexicology (sections "*Terminology*", "*Lexical-Semantic Field*") and linguoculturology, as well as for writing course and diploma theses, compiling industry dictionaries (specialization "*Psychology*").

Scope and structure of the work. The work consists of an introduction,

two chapters, conclusions to each chapter and general conclusions, lists of sources of bibliographical and illustrative material. The total scope is 56 pages with the content part making 44 pages. The list of scientific and general reference includes 50 items, including 24 in foreign languages, the list of sources of examples consists of 8 items.

Chapter 1 of the research establishes the theoretical and methodological underpinning of the research, introducing the key notions, in particular, empathy, conceptual structuring, and lexical-semantic field. It also creates and compares lexical-framatical fields for the vocabulary with the same “*empathy*” in English and in Ukrainian.

Chapter 2 focuses on adequate translation approach, strategies and transformations to establish equivalence between specific components of the empathy lexical-semantic field in English and Ukrainian.

A promising approach for **further research** is the application of all the modeling tools proposed by linguistics of emotions, in particular, a comparative analysis of the concepts of EMPATHY, as well as a comparative analysis of their instantiation in British, American and Ukrainian linguistic cultures by verbal, non-verbal and paraverbal means based on multimodal texts.